

Výuka tvorby textu na vysoké škole

ZBYNĚK FIŠER

Dovednost psát srozumitelně texty s odborným obsahem patří ke klíčovým kompetencím absolventa vysoké školy. Student by měl umět bez problémů napsat referát, studii, recenzi nebo zprávu o projektu na vybrané téma svého vystudovaného oboru tak, aby předpokládaný čtenář jeho textu rozuměl. Tím nemám na mysli popularizaci, zjednodušování, laické pře- vyprávění témat, nýbrž dovednosti kompoziční, schopnosti přehledně lát- ku strukturovat, schopnosti srozumitelně formulovat a správně jazykově vyjádřit myšlenky, postoje, hodnocení atd.

V rozvoji **klíčové kompetence** umět psát texty napomáhají studujícím osvědčené algoritmizované návody didaktiky slohu (např. jaký zvolit žánr, na jakém místě v textu uvádět citáty a prameny), poučky z pedagogické psychologie (např. jak efektivně zpracovávat literaturu), knihovnické nor- my (jak správně citovat) i zákony (např. kdy podle autorského zákona mu- síme citovat). V poslední době se součástí „řemeslné“ přípravy na psaní stávají rovněž techniky a metody tvůrčího psaní.

1. Co je to tvůrčí psaní

Tvůrčí psaní je vědní obor, který popisuje, jakými tvůrčími metodami lze u studujících rozvíjet kompetenci psát smysluplné, funkčně adekvátní texty. Tyto kreativizační metody se snažíme proměnit v techniky psaní. Vzniká tak soubor návodů, jak hledat téma, jak (se) stimulovat k psaní, jak začít psát text a jak u psaní vydržet až do úspěšného konce.

Člověk se při psaní učí naslouchat svým vnitřním hlasům, emocím i myšlenkám, učí se je vyjadřovat přirozeně a tak, aby mu čtenář správně rozuměl a podle toho na jeho texty reagoval. Aby se zasmál, podivil, naří- kal nebo nadával, aby něco udělal právě tak, jak pisatel chtěl – zkratka aby autorovi uvěřil.

Tvůrčí psaní je interdisciplinární obor. Jeho pracovní postupy jsou od- vozeny z mnoha humanitních, přírodovědných i uměleckých oborů, z ob- lasti marketingu – a všude tady se také uplatňují. Ne ovšem nějak živelně, tvůrčí psaní je psaní řízené, psaní s determinantami a přesně jasnými cíli. Spojujícím cílem je rozvíjení kompetence myšlenkově řešit problémové situace, samostatně nebo v kooperaci s ostatními. Proto by se techniky tvůrčího psaní měly stát součástí výchovy k tvořivému myšlení ve všech oblastech vzdělávání.

Tvůrčí psaní považuje mnoho lidí za něco neoborného, málo vědeckého, za hraní se slovy, psaní básniček nebo vypravování na volné téma. Ano, říkám neskromně: psaní básniček nebo vymyšlení příběhů – ale ne na volné téma. Tvůrčí psaní je psaní řízené. Žádné bezbřehé plácání slovní kaše. Básničky, příběhy, řetězce asociací nebo deníky jsou prostředek, médium, jehož pomocí se učíme pracovat s tím křehkým materiálem, jakým slova jsou. Cvičení technik tvůrčího psaní textů mají pisatele povzbudit, pozitivně motivovat, zbavit ho obav, stresu, zábran, měla by uvolnit jeho smysly pro vnímání vnitřních pocitů a myšlenek. Proto volíme často hravé (herní) postupy, tedy i hru s texty, se slovy, se slohovými útvary, básně i vyprávění.

Zvláště v etapě nácvičku pracovních návyků vhodných pro úspěšné psaní odborného textu je nutné vytvořit v pisatelích pocit sebejistoty, sebedůvěry, stimulujícího tvůrčího napětí a pozitivního očekávání. Krátká textová cvičení zvládne na přiměřené úrovni každý pisatel. Dvojí přínos z nich má ovšem tehdy, jestliže se naučí svůj výkon patřičně reflektovat. A jestliže autor ví a pozná, co mu daný text přinese, lze očekávat, že se nacvičený pracovní (textotvorný) postup stane součástí jeho myšlenkového tvoření i příště, až bude řešit skutečný formulační nebo badatelský problém. Techniky tvůrčího psaní jsou technikami tvůrčího myšlení.

2. Techniky individuální práce při přípravě odborného textu

Automatický text

Gabi Ruhmannová z Centra tvůrčího psaní na univerzitě v Bochumi začíná svůj každý den po probuzení pětiminutovým automatickým textem. Rozcvička, bez níž si den neumí představit; pak několik hodin píše. Někteří naopak automatickým textem svůj pracovní den uzavírají. – Automatický text je polyfunkční. Plánujeme nebo bilancujeme, rozehríváme se nebo hodnotíme, hledáme nová slovní spojení a nápady nebo původ své nálady. Pokud nás tíží sen, vypíšeme se z něj, pokud nás tíží prožitý den, vypíšeme se z něho.

Když někdo neví, jak začít psát, doporučuje se k odblokování právě několikaminutový **automatický text**: pište bez opravování a bez přerušování o tom, že nemůžete psát, o svých momentálních pocitech, vše, co vám slina přinese na jazyk, ať to souvisí s tématem vaší práce či nikoli. Někdy je účelné psát automatický text na vybrané téma. Tím může být pro studující na počátku otázka *O čem bych chtěl psát?* Tímto způsobem studenti nalézají zárodky tematického okruhu svých budoucích odborných prací. Stane-li se, že student objeví, že by nejraději psal něco úplně jiného než například esej, diplomku či seminární práci, nesmí zahodit flintu do žita, ale brát informaci vynesenu z podvědomí jako příspěvek k mapování vý-

chozí situace. Zda napíše dříve chtěnou povídku, nebo nechtěnou seminární práci, musí si ovšem rozhodnout každý sám.

Mindmapping

Obsah vlastní hlavy je občas vhodné vysypat na stůl. Nebo na papír. Zvláště když hledáme témata badatelského projektu. Tímto způsobem hledáme například konkrétní témata seminární nebo jiné závěrečné práce. Na malé kartičky rychle vypisuje student všechny nápady na téma *O čem bych mohl psát*. Zaznamená všechny motivy, touhy a přání, probádané oblasti, přečtené knihy, dobré rady, místa znalosti i neznalosti, nápady na další využití textu či projektu. Popsané lístky pak tematicky seřadí, vybere si ty nejvhodnější okruhy a pokusí se zformulovat první znění tématu. Kartičky, zvláště nalepovací, mají tu výhodu, že je můžete po libosti přeskupovat (tradiční mind map, „mentální mapa“ vypisovaná na jeden velký papír, to neumožňuje). Tak se studenti mohou rychle pokusit o různé pohledy na své vědomosti a hledat mezi nimi nové vztahy.

Techniky řízených asociací

Pro práci na přesné formulaci tématu se nám v kurzech osvědčily užitečné techniky řízených asociací: **clustering**, **abecedář** nebo **akrostich**.

Clustering nám ve srovnání s automatickým textem uspoří spoustu času. K tzv. klíčovému slovu vytváříme nejprve řady asociací a asi po minutě se nám z nich vynoří počáteční myšlenka – zárodek tématu budoucího textu. V automatickém textu bychom vypisovali všechny asociační řady, než bychom se dostali k požadovanému jádru textu. Při clusteringu začneme psát souvislý text až v okamžiku, kdy na nás téma jasně zabliká na konci nějaké řady asociací. Ostatní řady obrazných představ jsou slepé uličky, jejichž materiál – slovní spojení či obrazy – můžeme v souvislém textu použít. Za deset minut vznikne miniatura, která nás v psaní rozsáhlého projektu (textu) posune o kousek dál. Třeba k dalšímu clusteru.

Jestliže studenti na základě asociačního psaní, mentální mapy nebo prosté úvahy dospějí k formulaci nějakého tématu své budoucí práce, nebývá ještě vyhráno. Mnozí se záhy zděsí, že si s tématem nevědí rady. Je třeba je naučit, že se téma vyvíjí, že je možné ho přeformulovat, a někdy je to přímo nezbytné. Pro zpřesnění formulace tématu můžeme použít **abecedář**, sestavený z adjektiv nebo substantiv, která vyjadřují libovolné „vlastnosti“ tématu. Ke každému písmeni abecedy student rychle napíše alespoň jedno slovo související s jeho tématem. Seznam nakonec použije k přeformulování tématu.

Rovněž **akrostich** – báseň za jménem – je založen na usměrněných asociacích. Klíčové slovo svého tématu napíšeme po písmenech pod sebe a ke každému písmeni doplníme dvojčlennou větu, větu s podmětem i přísud-

kem. Vytvořená báseň vypovídá o tom, jak své téma intuitivně vnímáme. Nejednou se akrostich stane zárodkem hypotézy.

Správný úhel přístupu ke zvolenému tématu si může osamělý pisatel ověřit simulací rozličných perspektiv. Může se zamýšlet nad tím, ba přímo si to vyzkoušet, jak by vypadal jeho text psaný pro různé čtenáře: pro laiky, pro mládež, téma jako napínavý příběh, jako lyrika atd. Má-li studující na psaní dost času, může si s tématem pohrávat libovolně dlouho. Má-li si s kým o tématu promluvit, je výborné, když to udělá. Osvědčené je ovšem také cvičení, kdy různé přístupy k tématu formulujeme jako rozličné knižní tituly své zamýšlené práce. Rychlým a jednoduchým, hravým způsobem tak ověříme, co je na našem tématu důležité, resp. co nám v jeho formulaci chybí nebo z ní přečnává.

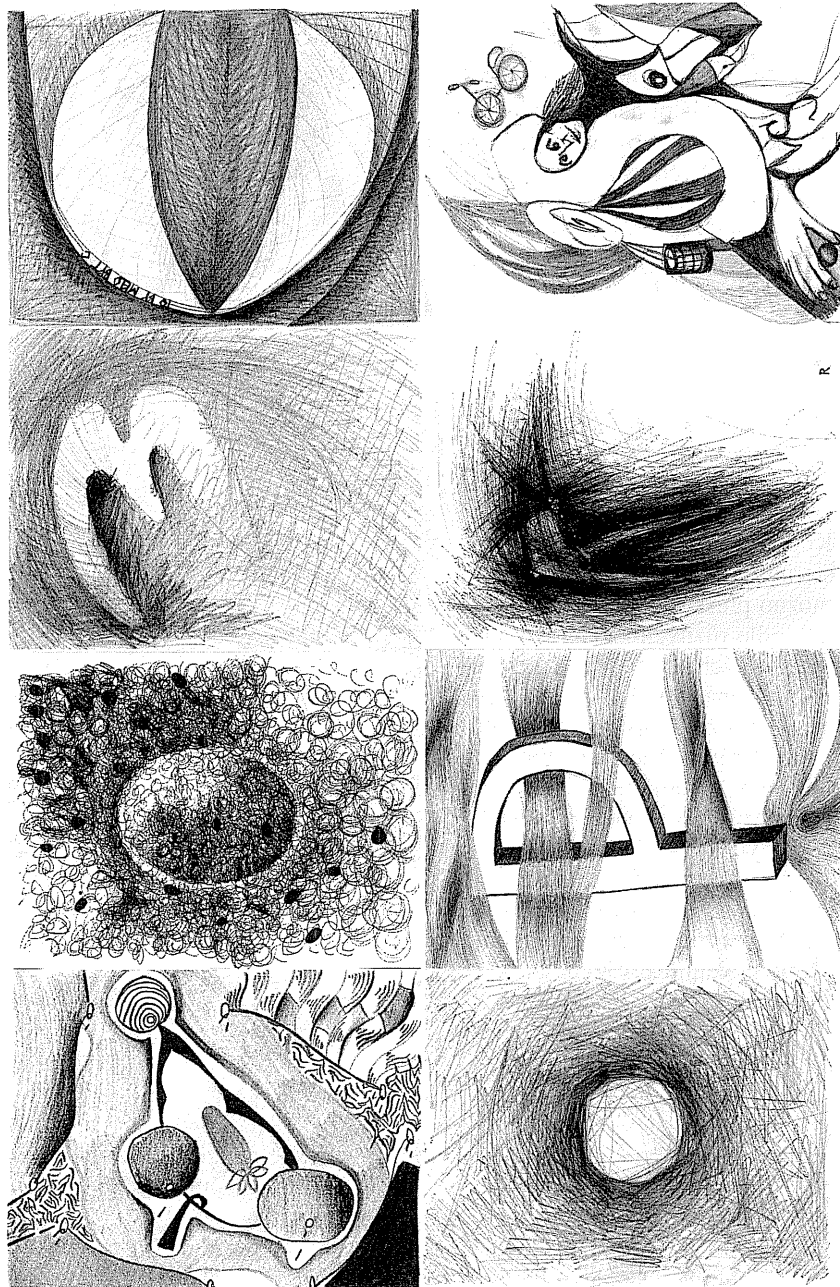
3. Výtvarné činnosti na cestě k preciznímu textu

Již několik let se pokouším využívat v graduálním i postgraduálním vzdělávání podněty tvůrčího psaní spojené s výtvarnými činnostmi. Vycházím z předpokladů, že činnost ve skupině může vést k vzájemné inspiraci, může být povzbuzením pro nesmělé „laiky“, a hlavně konfrontace verbálních postupů s nonverbálními soustředí pozornost autorů na přesnější vyjadřování vlastních myšlenek a pocitů. Pro psaní textu je nezbytná následující reflexe výtvarné činnosti.

Automatická kresba

Automatická kresba, laicky vnímaná jako neřízené čmárání po papíře, je osvědčený odblokovávací či přeladovací prostředek podobně jako krátké automatické psaní. Tak jako mohou vznikat automatické texty na zadané téma, může i automatická kresba vycházet z vnějšího podnětu. Tím může být například „výtvarné ztvárnění libovolného písmene“ jako cvičení pro posluchače přednášky o lettrismu a experimentální poezii. V přednášce docenta Radka Horáčka z Pedagogické fakulty MU *Je písmo obrazem? – O pohybu na rozhraní slovesného a výtvarného projevu*¹ dostávají posluchači vedle ukázek a výkladů významných artefaktů lettrismu a vizuální poezie i možnost formulovat vlastní odpověď na otázku z názvu přednášky. Během výkladu si každý nakreslil obrázek libovolného písmene a přednášející poté auditoriu všechny kresby ukázal. – Význam individuální automatické kresby se tímto způsobem posouvá od abreaktivní funkce k jedinečnému pokusu o experiment na hranici slovesného a výtvarného; prožitek tvorby se spojuje s prožitkem nabývání nových odborných poznatků.

1 Realizováno v dubnu 2004 pro Ateliér tvůrčího psaní na Filozofické fakultě MU.

Obrázek 1 (Lettrismus a automatická kresba)

Vizuální poezie

V literární výchově lze využít postupy vizuální neboli konkrétní poezie k tomu, aby si studenti – běžně v roli čtenářů a diváků – nyní i v roli tvůrců uvědomili význam symbolu, šíří konotačního pole slova, jinakost výtvarného a literárního kódu. Přepisem slova či sousloví nebo celého textu „výtvarným“ způsobem, například „zdeformovaným“ písmem nebo přepsáním textu po slovech na obložky, dostáváme esteticky ztvárněnou informaci jako variaci, jako adaptaci, jako herní princip. Kupř. obložky se slovy Morgensternovy básně *Beránek měsíc* je možno přeskupovat jako skládačku podle různých zadání nebo do rozmanitých tvarů. Pro další odbornou analýzu dokáže tyto postupy využít lingvista, translato- log i literární vědec. Jazykovědné hledisko uplatníme při nácvi- ku slovosledných variací, při sklád- bě správných slovních nebo větných spojení. Translato- log může obmě- ňovat pozice slov a tím i významy textu; literární vědec demonstruje přeskupováním obložků se slovy význam rytmu, rýmu, verše atp.

Ilustrace

Od výtvarného ztvárnění písmene nebo slova je pouze krok k obrazné- mu vyjádření myšlenky, její ilustrace, k jejímu barevnému vyjádření. Zní to sice neobvykle, ale i pro své odborné téma můžeme najít barvu, která by ho nejlépe charakterizovala. I ke svému odbornému tématu bychom po chvíli přemýšlení našli předmět z naprosto vzdálené oblasti, který by ho přesto mohl ilustrovat.

Obrázek 2
Vizuální poezie: báseň *Beránek měsíc*
ve ztvárnění Alice Stuchlíkové.

K takové úvaze vedu studenty v kurzu, kde se pokoušíme pomocí ilustrací, modelů a barevných transpozic vyjádřit vlastnosti tématu jejich odborné práce jinak než slovně. Předpokládám, že někteří budou využívat běžnou symboliku barev, že křehký konstrukční materiál trojrozměrného modelu bude naznačovat „křehkost a míru stability“ tématu apod. Mnohem důležitější je ovšem vlastní autorská interpretace, reflexe vytvořeného obrázku, artefaktu, ilustrace, její subjektivně chápaná a pojímaná barevnost. Potom jsou mnohé výsledky překvapivě objevné.

Slovní komentář výtvarného díla je pro další práci s tématem důležitý. Často vznikají obrázky technikou koláže. Protože nejde o tradiční ilustrace, autoři do nich spontánně vpisují důležité pojmy, klíčová slova, typická slovní spojení. Například k tématu *bilingvismus* vytvořila autorka koláž s českými i nizozemskými výrazy kolem centrální postavy batolete. Celá práce ji přivedla k uvědomění, že dítě velmi dobře rozeznává, jakým jazykem může s jednotlivými osobami v celé česko-holandské rodině mluvit.

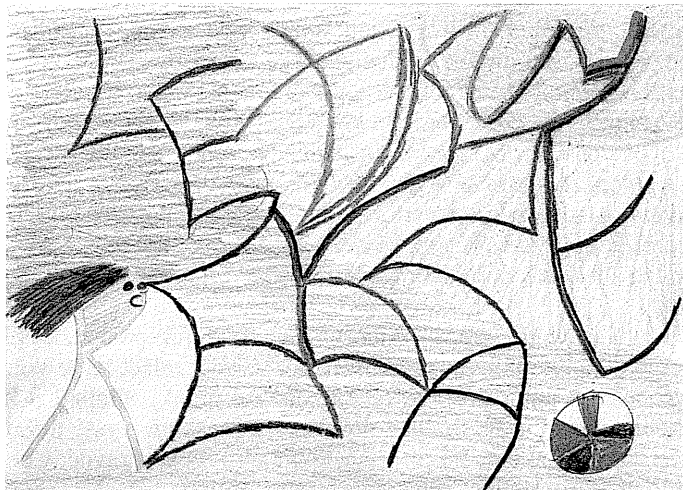
Jako subjektivní ilustrace k odbornému textu může posloužit i **plastika**. K práci zkoumající pohybové aktivity dospívající mládeže ve volném čase vymodeloval autor postavičku fotbalisty u branky, umístil ji ke schematickému obrázku školní budovy. Figura je skoro vyšší než budova, ovšem z hlediska zkoumání přípravy textu je to zcela správné: v centru zájmu stojí sportující žák.

Hledání barvy mého tématu

Podněty k úvaze nad strukturou badatelského problému, nad detaily jednotlivých motivů či nad nenápadnými vazbami k okolní (vědecké či věcné) realitě zkoumaného tématu může přinést cvičení s barevnou podobou klíčových slov. Účastníci kurzu mají za úkol napsat libovolnými barvami klíčové slovo (nebo kondenzovanou formulaci) svého tématu jako výtvarně pojatý nápis. Autorka, která chce zkoumat používání slovní zásoby v německých reklamních letáčích cestovních kancelářích, zpracovala výtvarně klíčové slovo *lexikum v reklamě*. Ke své kresbě si poznamenala: „Propojení jednotlivých písmen znamená, že všechno souvisí se vším. Pouze písmena L a R stojí odděleně, protože je potřeba někde začít. Systém musí být ve všem, proto jsou stejná písmena stejnou barvou. – Personifikované R je znak toho, že v reklamě jde především o zákazníka; nos na místě hrany symbolizuje riziko krachu cestovní kanceláře; bílý prostor kolem postavy symbolizuje diskretnost CK. – Nejzmatenější a nejméně rozpoznatelná je část druhého slova re-KLAM-a.“

Reflexe odhaluje vnitřní provázanost zkoumaných skutečností (doslova: „všechno souvisí se vším“, nápis je pestrobarevný, ale „stejná písme-

na jsou stejnou barvou“), kdy je třeba brát v potaz i možné skryté významy, jež mohou být i protichůdné (zde deklarovaná diskrétnost versus skrytý klam). Hravost v kresbě (zde figurka písmene R, míč vpravo dole, slunce v pozadí) odhaluje i vznikající pozitivní vztah k tématu, který jsem na začátku kurzu u autorky postrádal.

Obrázek 3: Barvy jako vlastnosti mého tématu: Lexikum v reklamě.

Ilustrace v přípravě na překlad textu²

V kurzu zaměřeném na rozvoj tvořivých dovedností překladatelů jsem použil výtvarné činnosti ve fázi přípravy na vytvoření cílového textu. Na cestě od výchozího textu k cílovému je několik důležitých kroků: uvědomělá četba originálu, předpřekladová interpretace, poznání sociokulturních kontextů obou kultur, znalost funkce budoucího překladu v cílové kultuře, jazykově a textotvorně kompetentní realizace cílového textu. Pro zdařilé přeložení jakéhokoliv textu je určitá dávka tvořivosti nezbytná pro každého překladatele. Takovou tvořivost není jednoduché rozvíjet; chceme-li zde použít výtvarné postupy, hodí se k tomu literární texty lépe než neliterární. Ilustrace literárního textu se stává výrazem intuitivního, neverbalizovaného pochopení výchozího textu.

2 Kapitola Ilustrace v přípravě na překlad textu vznikla jako dílčí výsledek v rámci grantu č. j. 3453/2005 Fondu rozvoje vysokých škol na rok 2005 s názvem Kurz tvůrčího překládání.

Pro překlad básně Petra Hrušky *NIC* do němčiny jsme po seznámení s literárním kontextem díla jako druhý krok uskutečnili interlineární překlad. Potom každá frekventantka vytvořila vlastní ilustraci k básni, a to způsobem a technikou, které jí vyhovovaly. Text básně *Nic* je následující:

*Třásla s ním jak s podzimní větví: někdo tu je.
Ale když vstal a vedle rozsvítil, ukázala se jenom
spolehlivost věcí, jen rádio a vytažené maso
čekalo na ráno. Jen divizny stály u zdí, jako muži
před hospodou za jasné noci.*

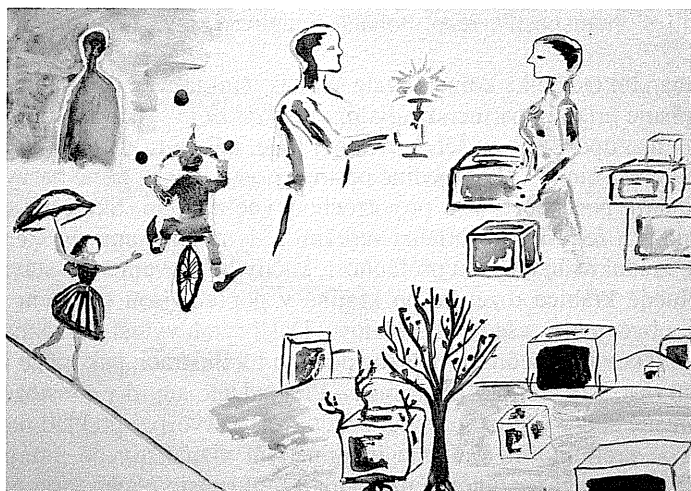
Lyrický text vypráví epizodu, kterou lze vnímat jako událost, jako krátký děj. Jak tedy několik obrazů vložit na jeden list? Jak vizualizovat celkový vjem básně? Některé překladatelky ilustrovaly báseň sérií obrázků „komiksovým“, seriálovým způsobem: co věta, to obrázek. Jiné se soustředily na subjektivně dominantní básnický obraz, na vrcholný moment. Cílem bylo vyjádřit vlastní individuální vnímání básně neverbálními prostředky, odpovídající volbou barev, kompozicí a výběrem významných motivů. Každá studentka poté přeložila báseň do definitivní podoby. Intuitivní vnímání básnického sdělení, kterému byl poskytnut prostor v převodu do obraznosti jiného kódování, mohlo nyní nalézt odraz v jazykové podobě překladu, v převodu do jiného jazykového kódu.

Pro posouzení výsledků této vyučovací metody je nezbytná také následná reflexe ve skupině tvůrců. Již výtvarné interpretace – ilustrace Hruškovy básně poukázaly na odlišnosti ve vnímání textu. Dalo se také pozorovat, že „popisnost“ v ilustracích, nebo naopak bohatší imaginace korelují s „popisností“, resp. bohatší imaginací, tzv. volností v cílovém textu.

Jedna překladatelka komentovala svůj akvarel tak, že již výchozí situace popisuje krizový partnerský dialog: „*někdo tu je*“ říká muži žena, která tím chce upozornit na sebe: „vnímej mne, někdo tu vedle tebe ještě je a ten někdo jsem já“. Proto jediné pestré bytosti, jejichž jasné barvy na sebe přitahují pozornost, jsou provazochodkyně a klaun. Skutečná obyčejnost muže a ženy je znázorněna velkými šedými siluetami. Veškerý další svět je zredukován na svou profánnost, klíčovým slovem se tu stává slovo *jen*. Hnědé krabice rozeté po krajině v popředí jsou obrazem bezduchosti, obyčejnosti, všednosti i malosti. Další vztah vyřeší jen zázrak – nastane-li taková nevšednost, nalezne podobu i v ilustraci; pak může i krabice začít růst, v popředí už jedna raší. – Překlad této autorky, přestože se ne drží přesně slov výchozího textu, požadavek na tvořivý překlad naplňuje. Obsah je přetlumočen v duchu imaginativní vizualizované interpretace. Klíčovým slovem *jen* autorka nahradila i titul (místo *Nichts* stojí *Nur*?).

*Nur?**Sie schüttelte ihn**Sie rief ihn**Sie spielte nur für ihn dieses Spiel**Hörst du mich? Jemand ist da...**Das Licht zeigte aber**nur die Zuverlässigkeit der Dinge**Nur das Radio und das herausgenommene Fleisch**die auf den Morgen warteten**Nur die Königskerzen**die an den Wänden standen**wie Männer vor der Kneipe in einer klaren Nacht**Niemand war da**Nur sie*

Obrázek i překlad Jany M. jsou názornou ukázkou nonverbální a verbální interpretace originálu, další kroky mohou vést ke zpřesnění konečné verze překladu. Autokorektivní, resp. zpětnovazební funkci plní v takovém kurzu setkání s výtvary dalších účastníků. Ve skupině každý může pozorovat, jak lze klást důrazy na různá místa textu, jak lze významy posilovat či zeslabovat volbou jemně nuancovaných prostředků cílového jazyka. Například větu „někdo tu je“ lze v daném kontextu básně přeložit různě příznakovými a intenzivními výrazy (např. jemand ist hier; jemand ist da; jemand ist doch da), o emfázi nemluvě.

Obrázek 4: Výtvarná interpretace básně *NIC*

V předpřekladové interpretaci může hrát roli také barevnost pracovní ilustrace nebo kompozice: v jiném obrázku zaujímá centrální pozici (i když ne ve zlatém řezu) červený obraz masa, žluté předměty rádia a měsíce jsou zahaleny stínem. Pro tuto autorku překlada se stává dominantním iritující obraz masa vyndaného z ledničky; překladatelka musí tomuto místu věnovat v následující fázi práce s textem zvýšenou pozornost.

Výtvarné činnosti lze na cestě k vytvoření textu používat především v etapách výuky tvůrčím dovednostem a jako součást rozvíjení tvůrčích postupů myšlení. Studenti vysoce hodnotí jejich relaxační účinek, v těchto fázích výuky se většinou pozitivně emočně naladí, zbaví se stresu, uvolní mozek pro samostatnou, vůli neřízenou činnost, a to je pro další postup v bádání nebo hledání vhodných myšlenkových a jazykových spojení nesmírně důležité.

4. Autoři, spojte se! aneb Přednosti tvůrčího psaní ve skupině

Psaní textů je ve většině případů individuální činnost. Autor totiž především mluví za sebe. Vyjadřuje svoje pocity, své názory a poznatky – ať už jde o prvomájový večer, o vztah k bližnímu nebo o význam alkaloidů v utváření středoamerických jazyků.

V cyklu přednášek českých básníků, prozaiků a publicistů, pořádaném v akademickém roce 2003/2004 Ateliérem tvůrčího psaní na Filozofické fakultě MU, zdůrazňovala většina spisovatelů, že psát se musí naučit každý sám, že návody a rady jsou jen velmi obecné. – Skutečnost, že tvůrčí psaní se na vysokých školách stává součástí základní výuky studentů, nás přesvědčuje, že psát se učit lze a navíc se to můžeme učit ve skupině společně s ostatními. Kurzy tvůrčího psaní využívají s úspěchem právě dynamiky malé skupiny: skupina je stimulatorem k práci („když píšou ostatní, nesmím zůstat pozadu“), skupina vytváří prostor pro kooperaci („zkusíme to napsat spolu“), skupina poskytuje zpětnou vazbu („jak byste to řekla vy?“ nebo „nerozumím ti, nedalo by se to vyjádřit jinak?“). Skupina či dvojice, trojice autorů se může spojit k řešení úkolu, který by jedinec řešil pomalu a děle (tzv. myšlení nahlas). Mozkové bouře brainstormingových sezení se v různých variantách s úspěchem užívají pro řešení „zápletek“ příběhů i odborných úkolů.

Techniky brainstormingového typu

Při vedení studentských prací se setkávám s tím, že někdy text ustrne na mrtvém bodě. Pisatel má pocit, že všechno už řekl, a neví, co by měl psát dál. Jeho text ale zdaleka nepůsobí jako vyčerpávající pojednání tématu,

autor je tématu ještě mnohé dlužen. Autor i text potřebují nové impulzy. – Pro takové situace se jasně osvědčuje přednost kolektivních kurzů. Účastníci kurzu napíší své téma na čisté papíry a nechají je kolovat. Každý připiše k cizímu tématu svoje nápady a autor tématu je může zpracovat do své práce jako nové, interdisciplinární podněty. Technika je známá pod názvem brainwriting-pool a je možno ji obsahově i metodicky variovat. Skupina např. může řešit společné téma a účastníci se v dalších kolech mohou sdružovat podle diferencovaných stanovisek k řešení problému do menších skupin atd.

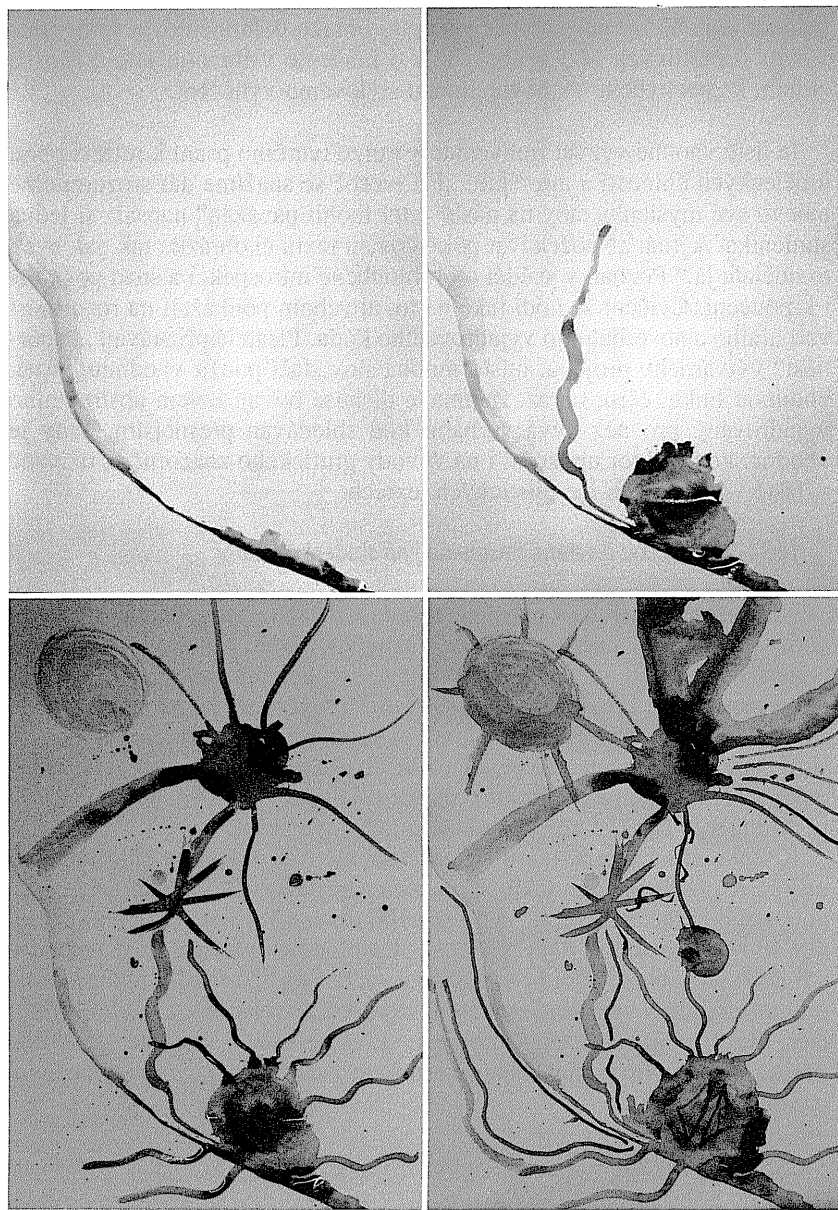
Techniky asociační: kolektivní text a kolektivní malba

Cvičení slouží k nácvičku dovedností důležitých pro kolektivní autorství. Pro tvorbu kolektivního textu si domluvíme slohový postup, např. vyprávěcí, který mají všichni dodržovat. Na volné listy papíru napíšeme jednu stejnou větu. Listy kolují mezi pisateli, kteří rozvíjejí naznačený příběh vždy jednou větou; další větu smějí připsat, až list oběhne všechny účastníky.

Na kolektivním textu můžeme dobře ukázat, jak, v čem a kde konkrétně jsme s dalšími pisateli spolupracovali a kde nikoli. Všímáme si tu, jak kdo respektoval jazykový styl a žánr, kdo jak přispěl k rozvíjení tématu, kde se zřetelně projeví schopnosti improvizace atp. Text psaný způsobem „co věta, to jiný pisatel“ zřetelně odhalí autorskou schopnost empatie, dovednosti stylizační, ochotu přijmout naznačený styl, či potřebu vybočovat a provokovat. Rozvoj těchto dovedností je důležitý např. pro týmovou práci na rozsáhlém odborném textu, studii či zprávě o projektu, pro úspěšnou kooperaci na scénáři apod.

Obdobné dovednosti lze pozorovat na malbách a kresbách vytvořených podle stejného pravidla: každý kreslí (či maluje) např. jen jednu minutu, jen jeden motiv. Obrázky takto vytvořené vykazují stejné charakteristiky stylové jednoty, resp. nejednotnosti, motivické soudržnosti či nesoudržnosti jako texty. Není třeba speciálního výtvarného či výtvarněteoretického školení pisatelů, aby v následující reflexi a diskusi autoři odhalili základní charakteristiky vytvořených děl. Záměrně používáme techniky malby nebo kresby, nepřipouštíme techniku koláže. Tím se zřetelně vyjeví nedodržení tématu v obraze, nevhodnost míšení výtvarných materiálů (akvarel s křídou, pastel s plastelínou), přemalovávání motivů apod.

Někdy se kolektivní dílo podaří, jindy je text či artefakt takzvaně „každý pes – jiná ves“. Takovému textu chybí téma, vnitřní motivace jednání a reakcí postav, pointa je buď nepřesvědčivá, „falešná“, nebo absentuje. Textu lze ještě někdy pomoci: pointu lze přepsat, některé věty lze škrtnout a přestylovat. Nepodařenému obraze ale již pomoci většinou tak snadno nelze. Co bylo přemalováno, nelze vzít zpět. Záměrně nemalujeme na

Cyklus obrázků č. 5A, 5B, 5C, 5D
zachycuje postupné fáze vznikání kolektivní malby Slunce.

sklo: malba či kresba je vždy na papíře. Vyznění již nezměníme. Z didaktických důvodů lze celý proces vznikání obrazu dokumentovat fotografováním jednotlivých fází vzniku. Tak si můžeme všimnout, kde došlo ke zlomu, k „pochybení“, k nevhodnému stylovému vybočení.

Je jistě vhodné vyzvat frekventanty kurzu tvůrčího psaní k reflexi obou uměleckých činností a artefaktů. „Při tvorbě se snažíme dát srozumitelně najevo své myšlenky, aby na nás ostatní mohli navázat,“ napsala si jedna studentka. A jiná: „Neočekávat pokračování textu či obrázku tak, jak bych to udělala já.“ Poznatky svědčí o prohloubené introspekci a snad poslouží i k poučení. Cvičení se hodí také na to, abychom poukázali na rozdílnost verbálního a neverbálního vyjadřovacího kódu. Pisatelé přiznávají „úspornost“ výtvarného projevu, místo mnoha slov stačí použít vhodnou barvu, vhodnou linku, čáru, obraz. Zajímavé diskuse bývají kolem abstraktního vyjadřování, pro něž bývá verbální kód shledáván přesnějším. Tady je vhodné, když lektor upozorní i na výhody grafického znázornění, užívané zvláště v odborných a esejistických textech.

Techniky variační: písemné reakce na jiné studentské texty

Když už je text třeba v první verzi hotov, můžeme jeho kvality opět prověřit se studenty v kurzu za pomoci různých cvičení. Autor svůj text předloží ostatním, kteří na něj reagují podle rozličných pokynů: např. Shrň jednou větou obsah předloženého textu – tím prověříme, jak srozumitelně je sdělení formulováno. K cizímu textu se ostatní pokusí formulovat klíčové slovo autorova tématu – to je další způsob prověření srozumitelnosti. Studenti by si tak měli navyknout získávat snadno zpětnou vazbu na své texty i od jiných čtenářů než jen od vedoucího své práce.

Kooperaci na tvorbě textu lze také nacvičovat psáním v páru nebo ve trojici. K předloženému textu spolužáka například vyhotoví společně shrnutí, nebo zkrácenou verzi, výpisek nebo třeba kritickou poznámku. Pisatelé si cvičí dovednost najít podstatu sdělení, dovednost precizně formulovat myšlenky, bez mlžící bezobsažné vaty, bez klišé a frází. Spolupráce na poli tvorby textu vyžaduje zvýšenou soustředěnost na obsah a jeho formulaci, hlubší empatii a větší toleranci, stává se tedy i součástí sociálního učení. Kurzy využívající technik tvůrčího psaní jsou pro to jedinečným prostorem.